

STATSMINISTERENS FOREDRAG I NORGES BONDE- OG SMÅBRUKARLAG,
HAMAR, 16. JUNI 1978

Gjennom det siste året har den økonomiske og politiske debatten i Norge mest dreid seg om andre spørsmål enn jordbruk. Det er i første rekke industriens og skipsfartens problemer som har dominert både i Stortinget, i presse og kringkasting. Forklaringen er naturligvis de vanskelige problemene knyttet til sysselsetting, produksjon, inntekter og eksport i disse næringene.

Den vanskeligste og mest krevende oppgaven vi nå står overfor i vår økonomiske politikk er å verne om sysselsettingen. Det internasjonale oppsvinget som vi trodde var

- 2 -

i gang i 1977 kom ikke. Istedenfor ble det etter hvert klart at vi stod overfor dype problemer av mer langsiktig art i industrilandenes økonomi. Det er riktignok en viss produksjonsoppgang i de vestlige industrilandene. Men oppgangen er ikke stor nok til å åpne fabrikkportene for noen av de 16-17 millioner som nå er arbeidsledige. En grunnleggende mangel på balanse i internasjonale valutaforhold, og en mangel på handlingskraftige samarbeidsordninger i økonomiske spørsmål mellom landene gjør at mange stater sliter tungt med underskudd i sin betalingsbalanse. Deres betalingsevne er ikke sterk nok til å sette i gang den nødvendige sysselsettings-stimulerende politikk. I andre land er man sterkest opptatt av å redusere prisstigningen.

I Norge har vi også for alvor begynt å merke det kalde gufset av disse vanskelige internasjonale forholdene. Hittil har vi gjennom vår motkonjunkturpolitikk lyktes å holde hjulene i gang, å holde produksjon, sysselsetting og inntekter oppe.

Men det har kostet. Underskuddene i utenriksøkonomien er blitt store, nær grensen for hva vi finner forsvarlig. Når de vanskelige internasjonale forholdene nå viser seg å være av mer langsiktig karakter, kan vi ikke lenger opprettholde en motkonjunkturpolitikk av samme innhold som i de foregående år.

Vi er nødt til å ta en del av den smertefulle omstilling som kreves i industrien. Men så langt råd er må vi få en styrt omstilling, der vi må etterstrebe så

langt som mulig en trygghet for den enkelte arbeidstaker i forandringene. Dette må skje i et samspill mellom langsiktige virkemidler for styrking av norsk industri, og mer spesielle virkemidler overfor enkeltbedrifter og bransjer og økt innsats i arbeidsmarkedspolitikken.

Viktig i hele dette komplekset er å komme inn i en kostnadsutvikling i Norge som ikke er i utakt med utviklingen i de andre landene. I de siste par år har produksjonskostnadene i Norge, bl.a. gjennom en betydelig øking i inntekter og sosiale goder, brakt vår kostnadsutvikling ut av takt med de andre industrilandenes.

Dette har ført med seg at vi har mistet noe av fotfestet på de internasjonale markedene. Dessuten har vi mistet noe av vårt hjemlige marked hvor utenlandske

varer kan selges billigere enn de norske.

De hovedtrekkene jeg her har tegnet opp av den alminnelige økonomiske situasjonen, forklarer godt nok hvorfor den offentlige debatt har vært dominert av disse problemene i det forløpne året.

Midt inne i disse vanskene, hvor næringer, bransjer, bedrifter og enkeltpersoner sliter med problemer som er grunnleggende for å holde oppe sysselsetting og inntekter, har en del andre av våre næringer hatt gode tider.

I alle de næringer som ikke står i en direkte konkurranse med utlandet, har det i de siste år vært gjennomgående meget gode tider, og det er det fortsatt.

Dette gjelder bl.a. også landbruket, selv om deler av

skogbruket har vært noe merket av vanskelighetene gjennom de alvorlige problemer i treforedlingsindustrien.

Vi har også under mer normale forhold behov for å skjerme norsk jordbruk fra internasjonal konkurranse. Vi har sett dette som en nødvendig betingelse for å kunne holde jordbruksproduksjonen oppe, og for å kunne gi norske jordbrukere en forsvarlig inntekt. I disse tider ser vi at skjermingen av jordbruket mot utenlandsk konkurranse ikke bare er av betydning for sikring av et bestemt inntektsnivå. I jamføring med de konkurranseutsatte deler av norsk næringsliv kan vi tydelig se den verdi skjermingen har for å kunne verne om selve tryggheten ved arbeidsplassene i jordbruket. Vernet har større verdi enn bare

å sikre en bestemt inntekt, det har kanskje sin største verdi ved å sikre selve sysselsettingen og ervervsmulighetene i næringen.

Inntektspolitikken i Norge i 1978 må tilpasses de vanskelige økonomiske problemene som vi står oppe i. Det forutsetter fornuft og måtehold. På denne bakgrunn har Regjeringen måttet gå inn for at det nå tas en nødvendig pause i den videre generelle opptrapping også av jordbrukets inntekter. Men dette betyr ikke at inntektsmålet er glemt. Stortingets vedtak av 1. desember 1975 om jordbrukets inntektsutvikling er fortsatt Regjeringens linje.

Regjeringens landbrukspolitikk har tre mål. For det første skal den norske bonde produsere så mye som

mulig av den mat vi har bruk for her i landet.

For det andre skal en i landbrukspolitikken ta hensyn til bosettingen i distriktene.

Og for det tredje skal vi arbeide mot å gi den enkelte jordbruker trygge og gode økonomiske og sosiale kår.

Omfanget av jordressursene og de klimatiske forhold vi har her til lands, setter rammer og begrensninger for vårt jordbruk. I hvilken grad vi skal ta ressursene i bruk, er imidlertid i Norge som i andre industriland underlagt bred politisk vurdering. Et hovedspørsmål er hvor stor produksjon en skal ha og hvor stor andel av samfunnets samlede ressurser som bør settes inn i jordbruket.

Regjeringen har i sin langsiktige jordbrukspolitikk

lagt opp til en økning av jordbruksarealet fra 9 millioner dekar i dag til 10 millioner dekar i 1990. Av distriktspolitiske grunner ønsker vi at 3/4 av arealøkningen skal skje i næringssvake distrikter. En årlig nydyrking på vel 80 000 dekar vil trolig være tilstrekkelig til å få til denne arealøkningen.

En økning av jordbruksarealet med vel 10 prosent over en 10-års periode er en ærgjerrig målsetting sett på bakgrunn av nedgangen vi har hatt i jordbruksarealet de siste 10-15 år.

Når en i tillegg trekker inn det økte avlingsnivå en regner med å få i perioden, blir produksjonsgrunnlaget vesentlig styrket. Med de produksjonsmessige begrensninger

av klimatisk art som gjelder korndyrkingen, og de begrensninger markedet setter for de øvrige jordbruksprodukter, ser mulighetene ut til å være begrenset for en ytterligere økning av produksjon utover dette.

Dersom vi skal øke vårt jordbruksareal med 10 prosent, må vi også minske avgangen av dyrka jord. Nå er avgangen av dyrka jord til utbyggingsformål blitt sterkt redusert de siste åra, fra ca. 27.000 dekar i året på midten av 60-tallet til om lag 8.000 dekar i fjor. Bak denne utviklingen ligger det både en bevisst politikk og ^{en} holdningsendring. Selv om det fortsatt bør tas sikte på en restriktiv holdning til å nedbygge dyrket mark, kommer vi ikke utenom at noe jord må gå ut av produksjon til utbyggingsformål som er helt nødvendige i vårt samfunn.

I perioden 1969-73 var den totale årlige avgangen av dyrka jord hele 160.000 dekar. I fjor økte jordbruksarealet for første gang på mange år med 33.000 dekar.

Landbruksdepartementets statistikk for 1977 viser at hovedtyngden av nydyrkingen foregår på mindre bruk. 72 prosent av fulldyrkingen foregår på bruk under 150 dekar. Etter Regjeringens vurderinger bør også hovedtyngden av nydyrkingen skje på bruk som er for små til å gi familien tilstrekkelig arbeids- og inntektsgrunnlag. I tilskottsreglene forsøker vi også å stimulere til en slik utvikling.

Våre reserver av dyrkingsjord har vist seg å være langt større enn det vi tidligere regnet med, og langt større enn det som er aktuelt å ta i bruk før 1990. De vil derfor være en reserve framtidige generasjoner kan nytte til jordbruks-

formål dersom dette skulle bli nødvendig. Tallene viser at hoveddelen av reservene ligger i det vi betegner som grovfôrrområder, det vil si i områder som i regional sammenheng må betegnes som næringsssvake. Nydyrkingsarealene er likevel meget skjevt fordelt distriktsvis. På Sørlandet og Vestlandet nordover til Møre er det registrert små reserver. I disse områder kan det være en viss fare for at jordbruksarealet kan gå ned. I andre deler av landet er reservene meget store. I de områder som har små arealressurser er det derfor av stor betydning å styrke landbruket ved å ta nye produksjonsmuligheter i bruk. En bør derfor så langt det er mulig nytte de kraftfôrkrevende produksjoner som et supplement for å skaffe økte arbeids- og inntektsmuligheter. Også skog- og andre landbruksnæringer

utenom jordbruk bør tas i bruk.

Hoveddelen av de arealer som kan dyrkes opp i korn-distriktene er skog av høy bonitet. I de sentrale korn-distriktene med gode alternative arbeidsmuligheter har en fra Regjeringens side lagt opp til en moderat nydyrkings-aktivitet. Av mange grunner bør vi være noe varsomme med å dyrke opp den mest produktive skogsmarka.

En oppdyrking av 1 million dekar høyproduktiv skogsmark kan redusere den framtidige avvirkning med 1 mill. m³ eller om lag 10 prosent av den mulige avvirkning i 1990. Vi skal ikke se bort fra at avveining mellom jord- og skogbruk kan bli ganske komplisert i framtida. I dag ser vi på skog først og fremst som en trevirkeressurs for sagbruk og treforedling. Både jord- og skogbruk representerer

imidlertid selvfornyende ressurser. Vurdert som energi-produzent er skogen kanskje vel så effektiv som jordbruket, og en skal ikke se bort fra at dette perspektivet kan bli mer aktuelt i framtida.

Skal jordbruket fylle de oppgaver landbruksmeldingen setter, er det nødvendig med en variert bruksstruktur basert både på familiebruk og bruk som drives i kombinasjon med annen næringsvirksomhet. En for sterk nedgang i antall bruk kan sette bosetting og sysselsetting i distriktene i fare. Vi har derfor satt som mål å bygge ut flest mulig bruk til en moderat bruksstørrelse. Det må derfor være en viktig oppgave å skaffe arealutvidelse og ekspansjonsmuligheter først og fremst for de små bruk.

En helt sentral oppgave i åra framover er å bidra til at de små bruk får tilleggsjord.

Statens skoger spiller i dag en viktig rolle ved tildeling av dyrkingsjord. I perioden 1972-76 ble det frigitt gjennomsnittlig 8.500 dekar dyrkingsjord pr. år. Dette svarer til vel 10 prosent av det samlede årlige dyrkingsareal. Ved tildeling av dyrkingsjord fra Statens skoger får søkeren som oftest leie arealet med rett til kjøp eller fornying av leieforholdet etter et visst antall år dersom arealet er tilfredsstillende oppdyrket. Det er nå stor interesse for kjøp/leie av dyrkingsparseller, og det planlegges oppdyrking av betydelige arealer i Gudbrandsdalen og Trøndelag.

Tildeling av dyrkingsjord fra Statens skoger har bare interesse i de områder der staten eier jord som er dyrkbar. I størstedelen av landet må en derfor søke etter andre løsninger. Det gis i dag forhøyd dyrkingstilskott til felles tiltak som fellesbeiter, fellesetre og felles fôrdyrkingslag.

I mange distrikter har en greid å skaffe egnede arealer for slike tiltak enten ved kjøp eller leie av areal fra private. De gunstige tilskottsreglene har bidratt til å få slike felles tiltak etablert. En utvidelse av arealgrunnlaget på små bruk kan i mange tilfelle bare løses gjennom slike fellestiltak. Det er en avgjort fordel at en søker å løse slike problemer gjennom frivillige avtaler

17

mellom eiere av dyrkingsjord og bruk som trenger jord. Gjennom tilskottsordningene og med landbruksetatenes medvirkning bør det etter min vurdering være hovedregelen at en søker ordninger på frivillig grunnlag. Tilrettelegging her er en viktig oppgave for landbruksetatene.

I en del tilfelle vil imidlertid frivillige ordninger ikke føre fram. I slike tilfelle er jordlovens adgang til ekspropriasjon aktuell. Denne ekspropriasjonsadgangen er i dag lite brukt. Men dersom eieren av et areal har klart mer dyrkingsjord enn det som er aktuelt og nødvendig for ham å ta i bruk, bør ekspropriasjon kunne være en hensiktsmessig

måte for å skaffe tilleggsjord til mindre, eksisterende bruk. Det bør videre være adgang til å ekspropriere større sammenhengende arealer til fellesbeite, fellessetre eller felles fôrdyrkingslag dersom et slikt tiltak kan drives på en forsvarlig måte og er nødvendig for utviklingen av de interesserte bruk. Også i dette tilfelle må forutsetningen være at dyrkingsarealet ikke er nødvendig for utviklingen av eiendommen som det eksproprieres fra.

I slike tilfelle vil en ekspropriasjon kunne være en forutsetning for at mindre bruk skal utvikles. En må i en del tilfelle være villig til å la eiendomsretten vike dersom ekspropriasjon er en forutsetning for andre bruks eksistens.

I det jeg nå har sagt ligger det mye innebygget distriktpolitikk. Vi må se den distriktsprofil vi

har for vår landbrukspolitikk i sammenheng med jordbruksavtalen.

Den vanskeligste og viktigste oppgave vi står overfor i distriktpolitisk sammenheng er å skape livskraftige lokalsamfunn. Denne oppgaven kan vi ikke greie uten å styrke landbruket i distriktene.

Det har alltid vært i de næringssvake distriktene at vi har funnet de laveste inntektene i jordbruket. Dette skyldtes flere forhold. Inntektsnivået i jordbruket var lavest i produksjoner som mjølkeproduksjonen og sauholdet, som betyr mye i distriktene. Det var også slik at på bruk med samme produksjon og produksjonsgrunnlag, var inntektene også lavest i distriktene.

I den jordbruksavtalen som nå løper, er det derfor lagt

opp til en målrettet distrikts- og småbruksprofil for å rette opp disse skjevhetene. Den inntektsstatistikk vi har, viser at inntektsprofilen er blitt fulgt opp. Jordbruksavtalen for perioden 1970-73 representerte også et sosialt og velferdsmessig gjennombrudd for jordbruksbefolkningen og da særlig husdyrprodusentene. Særlig har utbyggingen av avløserordningene stor betydning for distriktene, som ofte har liten tilgang på andre arbeidsplasser. Avløserordningene har nå et omfang på årsbasis på 312 millioner kroner. Av dette går 26 millioner kroner til vel 1000 avløserringer som sysselsetter om lag 2.000 avløsere på årsbasis.

Den småbruks- og distriktsprofil som er lagt til grunn for landbrukspolitikken, har gitt seg tydelige utslag også på andre områder. En virkning vil være økning i kommunenes

skatteinntekter, og en rekke kommuner har allerede kunnet merke dette. I en typisk liten jordbrukskommune i Hedmark var skatteinngangen for 1977 budsjettet til 3,8 millioner kroner. Da regnskapet forelå, var skatteinngangen på 5,2 millioner, eller 34 prosent mer enn anslaget. Dette er neppe noe enestående tilfelle.

Det norske jordbruket er i dag en sterkt rasjonalisert og sterkt mekanisert næring. Store innsatser har vært ytet de siste årtier for å erstatte menneskelig slit med mekaniske hjelpemidler. Store forbedringer i husdyrbruk og planteproduksjon har bidratt til en meget sterk øking i produktiviteten.

Likevel, det ytes fremdeles mye hardt arbeid i norsk jordbruk. Dette gjelder i første rekke på de små brukene,

i fjell og fjordbygder, hvor driftsforholdene er vanskelige, og avstanden til de større sentra er tung.

I tiden før maskinene var kommet til, var oppgaven særlig hard. Det fortelles om en nybrottsmann fra Nord-Østerdal at han overfor presten klaget litt over tung steinmark og vriene stubber. Presten beroliget ham med at det ville nok gå bra med Vårherre ved hans side i arbeidet.

"Å ja", sa nybrottsmannen litt skeptisk, "men du skulle sett hvor ille det så ut da Vårherre drev alene oppi her."

Norske småbruk er familiebruk. Det er vanskelig å kunne forestille seg en rasjonell drift på et norsk småbruk uten at familien er med i arbeidet.

Husdyrproduksjonen er den viktigste produksjonsform, og den krever mye arbeid. Den krever en jevn innsats hver dag hele året gjennom, her er det ikke snakk om bare å ta skippertak i onnene. Det kreves godt arbeid hver dag hele året gjennom.

Tradisjonelt er det mann og kone som deler arbeidet mellom seg på et norsk småbruk, og slik er det gjennomgående ennå. Ofte er det nødvendig at mannen deler av året tar andre jobber, i skogen, i anlegg, i fiske eller industri. Dette har gjort det nødvendig for kona å gjøre en meget stor del av jobben på bruket.

Hvis vi skal nevne sliterne i norsk arbeidsliv opp gjennom årene, vil småbrukerkona være blant de første som bør nevnes.

På denne bakgrunn vil jeg gjerne trekke fram verdien av det arbeid som har vært gjort i de siste årtier for å lette jobben hennes. Både gjennom offentlige tiltak og ved innsats av brukerne selv er arbeidsvilkårene i dag blitt ulike mye lettere for småbrukerkona.

Innlagt vann, elektrisk strøm, moderne driftsbygg, melkemaskiner, er stikkord i den prosessen som har avlastet småbrukerkona mye i hennes tunge arbeid.

Gjennom disse tiltakene har det skjedd en frigjøring av denne store kvinnelige yrkesgruppe her til lands som har betydd mye i de norske bygdene.

Ofta når vi taler om likestilling mellom kvinne og mann, frigjøring av kvinnen, som det heter,

tenker mange på kvinner som alt i alt kanskje i utgangspunktet har hatt det lettere enn mange av småbrukerkonene.

i de norske bygdene har hatt.

Derfor tror jeg samtidig at de resultater som vi her har oppnådd gjennom en stor og felles innsats både fra småbrukerne selv og fra offentlige myndigheter, har vært et viktig og banebrytende bidrag til bedre kår for norske kvinner.

I den senere tid har den sosiale side ved jordbrukspolitikken kommet mer i forgrunnen. Vi har i de senere år fått en omfattende ferieordning og avløsere i jordbruket som skal gjøre det mulig for brukerne å ta ferie fra den produksjonsbedrift hvor arbeidet nå går sin gang året gjennom.

Lens vi blant lønnstakere og andre yrkesgrupper gjennom lang tid har hatt faste ferieordninger, og så snått begynner å vurdere hvordan disse feriene kan gjøres enda lengre,

har vi gjennom de siste få år for første gang greid å skaffe nesten likeverdige feriemuligheter for den store yrkesgruppe i norsk jordbruk som er knyttet til husdyrproduksjonen.

Endå er vel ikke denne nye ordningen nådd helt fram til alle, men jeg går ut fra at prosessen nå er i gang, og at ordningen vil få fullt gjennomslag i løpet av kort tid.

Ofte har det vært satt likhetstegn mellom på den ene siden distriktpolitikk og på den andre siden grunnlagsinvesteringer og industriutbygging. Dette er riktig så langt som at det er vanskelig å forestille seg en samlet distriktpolitikk uten at disse to leddene er med. Men de er ikke tilstrekkelige. For å få en fullstendig og en effektiv distriktpolitikk er det også nødvendig å styrke det

økonomiske grunnlag i landbruket som er hovednæringen i mange distrikter. For å trygge bosettingen i distriktene er det nødvendig å gi økonomisk grunnlag, framtidstro og optimisme når det gjelder jordbrukets framtid i distriktslorge.

Det er oppmuntrende å se fra utviklingen i de siste årene at den nye, forsterkede innsats i distriktpolitikken, med større vekt på å stimulere jordbruksinntektene på de små brukene, ser ut til å ha hatt gode virkninger.